

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin Kamran Əliyev zirvəsi

Hər bir insan müdriklik qabiliyyətinə malikdir. Ancaq bu yüksək şüur səviyyəsinə çatmaq üçün müəyyən zaman və enerji sərf etmək gərəkdir. Əgər səy göstərməsə insanın içində olan o işıq sönr. Müdriklik insanı daim axtarışda olmağa, məsuliyyətli və məhsuldar olmağa təşviq edir. Toplumlar üçün müdrikliyin əhəmiyyəti böyükdür. Bir toplumda müdrik insanların sayının artması, o toplumun hər sahədə inkişafını təmin edir.

Peyğəmbərimizin də kəlamlarında elmə və alimlərə yüksək dəyər verilmişdir:

"Alimlər peyğəmbərlərin varisləridir"

"Qiyamət günü alimlərin mürekkəbi şəhidlərin qanı ilə ölçülür."

"Elm öyrənmək hər bir müsəlmana vacibdir"

"Elm öyrənmək məqsədlə səfərə çıxan şəxsləri Allah-taala cənnətin yollarından birinə hidayət edir."

"Alimin dünyadan köçməsi İslam dinində elə bir boşluq yaradır ki, gecə və gündüzün bir-birinin yerini dəyişməsi bu boşluğu doldurmur"

Dəyərli insan, əsl alim, ziyalı, AMEA-nın müxbir üzvü Kamran İmran oğlu Əliyev Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin inkişafında müstəsna xidmətləri olan şəxsdir. Kamran müəllim sözün əsl mənasında müdrik insan idi. Elm aləmində Kamran Əliyev imzası xüsusilə seçilirdi. O böyük alim olmaqla bərabər yüksək insani keyfiyyətlərə malik bir şəxs idi. Atamın tələbə yoldaşı olduğu üçün mən onu uşaqlıqdan tanıyırdım. AMEA Folklor İnstitutunda mənim işlədiyim "Folklor və yazılı ədəbiyyat" şöbəsinin müdiri idi. İşində ciddi və tələbkər olan Kamran müəllim həmişə şöbə əməkdaşlarına diqqət və qayğıyla yanaşır, öz dəyərli məsləhətləri ilə həmişə düzgün yol göstərirdi. Kamran müəllimin ibrətamiz söhbətləri çox dəyərli idi. Onda xəsislik yox idi. Bu sözü o mənada işlətdim ki, o bildiklərimi gələcək nəsle öyrətmək istəyən ziyalı idi. Gənc alimlərin, dissertantların yetişməyində əməyi vardı. Özünü ədəbiyyatşünaslıq, folklorşünaslıq sahələrində təsdiq etmiş böyük alim, mütəxəssis olan Kamran Əliyevin elmi yaradıcılığını iki yerə bölsək 1-ci dövrə romantizmlə bağlı tədqiqat əsərləri, məqalələri, 2-ci dövrə Folklor İnstitutunda fəaliyyət göstərirdi dövrə aid etmək olar.

Böyük alimimizin romantizmlə bağlı "XX əsr Azərbaycan romantiklərinin əbədi-nəzəri görüşləri" (1985), "Hüseyn Cavidin şəxsiyyəti və poetikası" (1997), "Mirzə Fətəlidən Hüseyn Cavidə qədər" (1998), "Cavid möcüzəsi" (2002), "Azərbaycan romantizminin nəzəriyyəsi" (2006), "Romantizm və folklor" (2006), "Hüseyn Cavid: həyatı və yaradıcılığı" (2008) və s. monoqrafiyaları var.

Romantizm XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərində Avropa və Amerika mədəniyyətində yaranan ideya-bədii cərəyandır. Bildiyimiz kimi romantizmin estetik əsasını "bədi ideallaşdırma" prinsipi, müstəsna şəraitdə müstəsna xarakterlərin yaradılması, həyatın olduğu kimi deyil, "olmalı olduğu kimi" təsviri təşkil edir.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda maarifçi və tənqidi realizimlə yanaşı romantizm ədəbi cərəyanı da formalaşır. Azərbaycan romantikləri adının arxasında bütün bir ədəbi cərəyan və onun görkəmli nümayəndələri dayanır. Ə.Hüseynzadə və M.Hadi, H.Cavid və

A.Şaiq, A.Səhhet və A.Divanbəyoğlu, C.Cabbarlı ilə təmsil olunan XX əsr Azərbaycan romantizmi öz estetik norma və prinsipi olan bir sənət kimi dəyərləndirməni H.Zeynallının H.Cavid haqqında məqalələri, "Peyğəmbər" əsərinin təhlilində tapdı. Sonralar M.Cəlil, M.Cəfər, Ə.Sultanlı, C.Xəndan, K.Talibzadə, M.Əlioğlu, Ə.Mirəlmov, Yaşar Qarayev kimi tədqiqatçıların əsərlərində bu ədəbiyyatın poetika məsələləri ilə bağlı təhlillər göründü. Ötən əsrin 60-cı illərindən romantik sənətə münasibətdə yeni mərhələ formalaşdı. M.Cəfər, M.Əlioğlu, Ə.Mirəhmədov, Y.Qarayev kimi görkəmli alimlərimizin əsərlərində mübahisə doğuracaq məqamlar olsa da, Azərbaycan ədəbiyyatında romantik ədəbiyyatın müstəsna yeri vardır kimi yekdil rəy formalaşdı.

Kamran Əliyev ömür boyu bu sənətin sirlərini öyrənib, tədqiq edib və Azərbaycan elminə bir-birini tamamlayan dəyərli monoqrafiyalar bəxş edib. Namizədlik dissertasiyası kimi yazdığı "Azərbaycan romantiklərinin nəzəriyyəsi" monoqrafiyası Kamran müəllimin romantizm sahəsində yazdığı əsərlərin başlanğıcı oldu. "Azərbaycan romantizminin poetikası" monoqrafiyası 60-70-ci illərin dünya, xüsusən rus ədəbiyyatşünaslığının nailiyyətlərinə əsaslanan bir əsər idi. Bu əsər həm də romantizmin bədii ifadə sistemi haqqındakı təsəvvürləri bütövləşdirdi.

Kamran müəllimin romantizmlə bağlı tədqiqatlarının mərkəzində H.Cavid durur. "Hər bir əsəri müstəqil bir hadisə olan Cavidin mövzu dairəsi çox geniş olmuşdur. Əslində, Cavid yaradıcılığı Şərqi fəlsəfi və bədii fikir dünyasını dərk etməyin növbəti mənbələrindən biri idi. Bu zəngin və nadir ədəbi xəzinəni dərinləndirmək üçün Şərqi ictimai-fəlsəfi, ədəbi-bədii fikrini dərinləndirmək lazımdır. Çünki Hüseyn Cavid yaradıcılığında yalnız milli deyil, Şərqi və Qərbi sintezini əks etdirən bəşəri fakt və hadisələr də geniş əksini tapmışdır" (2).

Akademik Məhəmmədcəfər Cəfərov H.Cavidin yaradıcılığını geniş təhlil edərək, onun özünəməxsus şeir dili, üslub xüsusiyyətləri olduğunu qeyd edir: "Cavid şeirində çox zaman xəyal, sevinc, kədər, ümid kimi psixoloji halar, haqq, ədalət, həqiqət, zaman, məkan kimi mücərrəd anlayışlar da canlandırılıb şəxsləndirilir".

Kamran Əliyev H.Cavidin Azərbaycan ədəbiyyatında yerini və rolunu olduğu kimi tədqiq edən ədəbiyyatşünaslarımızdır. Cavidin bədii dünya görüşü, ideyaları, folklorla bağlılığı haqqında Kamran müəllimin qənaətləri çox maraqlı və düşündürücüdür. Kamran müəllim Cavidlə bağlı bütün monoqrafiyalarında H.Cavidin Azərbaycan romantizminin əsas siması olaraq və olduğu kimi tədqiq etmişdir.

Kamran müəllimin Folklor İnstitutunda işlədiyi dövrdəki yaradıcılığını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Onun imza-

sı görünən hər yerdə böyük alimin elmi nailiyyətlərini görürük. Kamran Əliyev ədəbiyyatşünaslıq və folklorşünaslıq elminin inkişafında müstəsna yeri olan dəyərli şəxsiyyətdir.

Folklorla bağlı araşdırmalarına "Cavid və folklor", "Folklor və yazılı ədəbiyyatın problemləri", "Açıq kitab-Dədə Qorqud", "Çağdaş folklorşünaslığın problemləri və bu sahədə yazdığı çoxlu sayda sanballı elmi məqalələr aiddir.

Prof. Kamran Əliyev "Folklorizm və mifologizmlərin Nəsimi şeirlərinin poetikasına təsiri" adlı məqaləsində böyük Azərbaycan şairi İ.Nəsimi yaradıcılığının folklorla əlaqələri haqqında yazır: "İ.Nəsimi yaodıcılığının folklorla əlaqələri bir sözdə, bir mənada, bir beytdə, bəzən də bütöv bir şeirdə aydın şəkildə özünü büruzə verir. Bu mənada şairin "Oldu yenə" rədifli qəzəli bütövlükdə Novruz bayramına həsr edilmişdir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, klassik poeziya nümunələrində belə bir fakta çox az rast gəlmək mümkündür. Nümunə üçün XVIII əsr də M.P.Vaqifin və XX əsrdə H.Cavidin əvvəldən axırədək Novruz bayramına həsr edilmiş əsərlərini xatırlamaq olar" (1, 11).

Kamran müəllim həm də Folklor İnstitutunda "Folklor və yazılı ədəbiyyat" şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışırdı. 2012-ci ildən yaranan bu şöbəyə rəhbərlik edən professor Kamran Əliyev folklor və yazılı ədəbiyyatın öyrənilməsinə yeni istiqamət formalaşdırdı. "Folklor və yazılı ədəbiyyat" adlı iki hissədən ibarət kitab çap olundu. Burada folklor və yazılı ədəbiyyatla bağlı müxtəlif məqalələr işıq üzünə gördü. Akademik Muxtar Kazımoğlu-İmanov Kamran Əliyev haqqında yazır: "Bizdə folklor və yazılı ədəbiyyat münasibətləri daha çox "yazıçı və folklor" müstəvisində öyrənilib. Amma Kamran Əliyev özünün romantizmlə bağlı tədqiqatları zəminində yazılı ədəbiyyatın bir çox nəzəri məsələlərini folklorla paralel araşdırmağa başladı. Məsələn, "Qəhrəman - şifahi və yazılı ədəbiyyatda", "Üslub-şifahi və yazılı ədəbiyyatda", "Obrazlar sistemi - şifahi və yazılı ədəbiyyatda" və s. kimi paralellər əsasında Kamran Əliyev özünün çox ciddi elmi əsərlərini ortaya qoydu" (3, 23). Kamran müəllimin xalqımızın böyük abidəsi "Kitabi-Dədə Qorqud"ə həsr etdiyi "Açıq Kitab-Dədə Qorqud" monoqrafiyası əksər elmi müəssisələrin, aparıcı ali məktəblərin müvafiq kafedralarında müzakirə edilmiş və yüksək qiymətləndirilmişdir.

Kamran müəllimin daim axtarışda olması onun yazdığı monoqrafiyalardan, çoxsaylı elmi məqalələrdən görünür. Şöbədə aparılan elmi müzakirələrdə mən daim onun analitik tefəkkürünə heyran qalırdım. Hamının fikrinə hörmətlə yanaşan Kamran müəllimin söylədiyi fikirlər çox dəyərli idi.

Kamran müəllim böyük alim olmaqla bərabər yüksək insani keyfiyyətlərə malik bir şəxsiyyət idi. Mərhəmətli, xeyirxah, ədələtli, mehriban insan olan əzizimiz Kamran müəllim rəhbərlik etdiyi şöbənin əməkdaşlarına dost kimi davranırdı, Elmi qənaətlərini, həmçinin müxtəlif sahələrlə bağlı fikirlərini hər zaman şöbə əməkdaşları ilə bölüşürdü. Kamran müəllim özündən sonra böyük irs qoyan alimlərimizdəndir. O Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin zirvəsində duran şəxsiyyətdir. Onun yazdığı əsərlərə həmişə müraciət olunacaq. Onun ziyası həmişə elmimizə işıq saçacaq. Dəyərli alimimizin əziz xatirəsi onu tanıyanların qəlbində həmişə yaşayacaq. Bu dəyərli insanın yoxluğuna inanmaq olmur.

Xəyalə Orucqızı - Ağayeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
AMEA Folklor İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi